

**İskendernâme'deki Anlama ve Anlatma Becerileri ile İlgili
Unsurlar ve Bunların İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8.
Sınıflar) Öğretim Programındaki Yeri**

Selcen Çıfci*
Gülbike Yıldırım**

Özet

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli eserlerinden olan İskendernâme dört temel dil becerisi yönünden incelenmiş ve eser oluşturulurken başvurulan anlama ve anlatma becerileri üzerinde durulmuştur. Anlama becerilerinden olan okuma ve dinleme ile anlatma becerilerinden olan konuşma ve yazma becerisi ile ilgili terim, kelime/kelime grupları tespit edilmiştir. Medreselerde ana dili eğitime yer verilmeği bir dönemde örtük program aracılığıyla İskendernâme'nin ana dil eğitime katkısı incelenmiş ve günümüz İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programındaki (MEB, 2006) bulunan 6-8. sınıf kazanımlarıyla ilgisi araştırılmıştır. Bu çalışma betimsel bir çalışma olup tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Tarama sırasında 8754 beyit olan İskendernâme'nin ilk 4000 beyiti incelenmiştir. Bunun sonucunda 712 beyitte anlama ve anlatma becerilerine rastlanmış ve beyitlerin günümüz İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programındaki (MEB, 2006) bulunan 6-8. sınıf kazanımlarıyla ilgili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Ana Dili Eğitimi, Konuşma, Yazma, Dinleme, Okuma, Ahmedi, İskendernâme

Abstract

In this study, Iskendername is one of the most important literal works of Old Anatolian Turkish period, analyzed in terms of four basic language skills. Concepts of reading and listening skills (comprehension skills) and concepts of talking and writing skills (narrative skills) are identified and examined. Although there is no native language education in Moslem theoretical schools in these years, Iskendername's contributions to education in mother-tongue language are examined through the hidden

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, selcen73@gmail.com

** Arş. Gör., Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi, gulbike.yildirim@usak.edu.tr

curriculum. Also, relations between achievements of 6-8. Class of present-day Turkish Education Programs and Iskendername's contributions are researched. This study is a descriptive study conducted using the scan model. During the scan of Iskendername, terms/words- words groups, which are from the first 4000 distiches and related to comprehension skills and narrative skills are tried to reach.

Key words: Old Anatolian Turkish, Mother Tongue Education, Speaking, Writing, Listening, Reading, Ahmedi, İskendernâme

Giriş

Asıl adının Tâcüddîn İbrahim olduğu bilinen Ahmedî, Türkiye Selçuklularının yıkılışından sonraki beylikler döneminde yaşamış olan dönemin ünlü bir şairidir. Hakkında fazlaca malumat olmayan Ahmedî'nin doğum yeri bazı kaynaklarda farklı gösterilse de Sivaslı olduğu kabul görmüştür. İlköğrenimini Anadolu'da yaptıktan sonra bilgisini artırmak için Mısır'a giden Ahmedî'nin orada tıp, riyaziye, mantık ve astronomi alanlarında eğitim gördüğü bilinir. Bilinen on bir eseri olan (Divan, İskendernâme, Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân, Cemşid u Hurşid, Tervîhu'l-ervâh, Mevlid, Mirâcnâme, Bedâyi'u's-Sihr fî S anâyi'i'ş-Şi'r, Mirûâtu'l-Edeb, Mîzânu'l-Edeb, Micyâru'l-Edeb) (Temizel, 2003) en büyük ve en önemli eseri İskendernâme'dir. İskendernâme, 8754 beyitten oluşan manzum mesnevî tarzında yazılmış telif bir eserdir. 1390 yılında tamamlanmıştır. Eser, Hz. Âdem ile başlayan, Makedonya kralı Büyük İskender'in hayatı ve kahramanlıkları ile devam eden genel bir tarihi anlatır. Fakat çoğu araştırmacıya göre, eserin amacı Büyük İskender'in hayatını anlatmaktan çok bu hayattan yola çıkarak birçok farklı bilim dalına dair çeşitli bilgiler vermektir. Eser, Türk edebiyatında yazılmış Büyük İskender'in doğu edebiyatlarındaki efsanevi hayatını, düşüncelerini ve aşklarını manzum olarak anlatan ilk tarihî hikaye olması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra din, tasavvuf, ahlak, felsefe, psikoloji, tarih, coğrafya, astronomi, metalürji, tıp ve siyaset gibi devrin bütün ilimleri hakkında ansiklopedik bilgiler veren, daha çok öğretici yanı ağır basan, Türk dili ve edebiyatı açısından olduğu kadar bilim tarihi bakımından da önem taşıyan bir eserdir. Eski Anadolu Türkçesinin ilk önemli şiir kitabı olan bu mesnevîdeki amaç "öğretmek"tir, edebiyat ise bu amaç için araç durumundadır. (Ünver, 1983).

Ahmedî, İskendernâme'de dünya ve hükümdarlar tarihini filozof Aristo'nun ağzından nakleder. Aristo, Hipokrat, Sokrat, Platon ve Hızır,

ideal hükümdarın vasıfları, dünya tarihinde adı geçen güçlü sultanların başarılarının sırları ve ülkesini felakete sürükleyen sultanların hatalarının sebepleri gibi konularda İskender'i bilgilendirerek yetiştirirler. Bu dört bilgin ve Hızır tarafından yetiştirilen İskender, Doğu ve Batı'nın hâkimi olur, yeryüzünde adaleti ve hakkaniyeti temsil eder. Ahmedî'nin amacı bu bilginlerin ağzından aktardığı siyasi içerikli nasihatleri dönemin sultanına ulaştırmak ve onu siyaset ilmi konusunda bilgilendirmektir. Nitekim mesnevide yer alan "*Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân ve Gazv-i İşân Bâ-Küffâr*" bölümünde Osmanlı'nın tarihi anlatılırken Osmanlı'dan beklenenin dünyaya yeni bir nizam vermek olduğu ifade edilir. Eserin bu yönüyle, onu içinde barındırdığı edebi türlerin yanı sıra bir siyasetnâme örneği olarak da değerlendirmemize imkân vermektedir (Türkdoğan, 2010).

Ahmedî'nin birçok yönden önemli bir yere sahip olan bu eseri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da (Bağcı, 1989, Demirbilek, 2000, Türkdoğan, 2010) dil eğitimi ve öğretimi yönünden yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, İskendernâme'nin ilk 4000 beyitinde dört temel dil becerisiyle ilgili unsurların tespit edilmiştir. Medreselerde ana dili eğitimine yer verilmediği bir dönemde örtük program aracılığıyla İskendernâme'nin ana dil eğitimine katkısı incelenmiş ve günümüz İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programlarında bulunan kazanımlarla ilgisi araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırmada tarama modeli kullanılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2007, s.77).

Veri Toplama Süreci

Araştırmada veriler üç aşamalı olarak toplanmış ve tarama modeli kullanılarak, henüz ana dili eğitimine yer verilmediği bir dönemde, resmi programda belirtilenlerin dışında kazanılan bilgi, görüş ve değerler olarak tanımlanan (Demirel, 1999) örtük program dâhilinde İskendernâme aracılığıyla yapılan Türkçe eğitimi araştırılmıştır. İskendernâme'nin ilk 4000 beyiti dört temel dil becerisi yönünden incelenmiş, anlama becerilerinden olan okuma ve dinleme ile anlatma becerilerinden olan konuşma ve

yazmaya ait olan terimler tespit edilmiştir. Tespit edilen terim/kelime-kelime grupları okuma, dinleme, konuşma, yazma alt kategorilerine göre sınıflandırılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Sınıflandırılan alt kategorilerin İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programındaki yer alan kazanımlardaki varlığı tarama yöntemi ile saptanmıştır.

İskendernâme, anlama (okuma-dinleme) ve anlatma (konuşma-yazma) terimleri/kelimeleri bakımından incelendiğinde okuma, dinleme, konuşma ve yazma grubuna ait toplam 712 beyite rastlanmıştır. Bu beyitlerde konuşma becerisiyle ilgili 538, yazma becerisiyle ilgili 81, dinleme becerisiyle ilgili 73,okuma becerisiyle ilgili 20 terim/kelime-kelime grubunun yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda en çok kullanılan terim/kelime-kelime grubunun konuşma becerisiyle ilgili olduğu, konuşma becerisini sırasıyla yazma, dinleme ve son olarak okuma becerisiyle ilgili terim/kelime-kelime gruplarının takip ettiği görülmüştür.

Beceri Alanı	Becerilerin Kullanıldığı Beyit Sayısı	Becerilerin Kullanıldığı Beyit Sayısının İskendernâme'nin İlk 4000 Beyitindeki Yüzdeleri Dağılımı
Konuşma	538 beyit	%13.45
Yazma	81 beyit	%2.025
Dinleme	73 beyit	%1.825
Okuma	20 beyit	%0.500
TOPLAM	712 beyit	%17.800

Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde İskendernâme'de yer alan anlama ve anlatma teknikleriyle ilgili bulgulara yer verilmiş, bulgular tablolar halinde gösterilerek yorumlanmıştır.

Anlatma Becerileri İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Dilin temel işlevleri arasında insanlar arasında iletişimi sağlama gelmektedir (Özbay, 2009). Bu iletişimi sağlama konusunda anlatma becerilerinin önemi büyüktür. Anlatma duygu, düşünce, hayal ve isteklerin sözlü ya da yazılı olarak açıklanması, aktarılması olarak tanımlanabilir (Göğüş, 1978, Yangın, 1999, Calp 2005, Göçer, 2007). Anlatma becerileri konuşma ve yazma alt kategorilerinden oluşmaktadır.

Konuşma Becerisi İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

İnsanlık, varoluşundan itibaren kişisel ve sosyal ilişkilerini iletişim kurarak sağlamıştır. Duygu ve düşüncelerimizi, yaşadıklarımızı seslerden oluşan dil aracılığı ile sözlü olarak karşımızdaki insanlara anlatma şekli olarak tanımlanan (Kavcar ve diğerleri 1998, Demirel, 1999, Bölükbaşı, 2007) konuşma, bu iletişim sürecinde insanın en çok başvurduğu yol olmuştur. Günümüzde de iletişimin yaklaşık %90'ı konuşma ile gerçekleşmektedir (Özbay, 2009).

İskendernâme'de bulunan konuşma becerisiyle ilgili terimleri araştırdığımız çalışmanın bu bölümünde konuşma becerisiyle ilgili toplamda 538 terim/kelime- kelime grubuna rastlanmıştır.

İskendernâme'de konuşma becerisiyle ilgili kelimeler: arz it- (arz et-), söz, di- (de-), beyân, dil, kelam, söyle-, bî-dil, dilsüz(dilsiz), beyân it- (beyan et-), hoş-dil, hikmet sözi (hikmet sözü), ilçi (elçi), ehl-i lisan, ehl-i beyan, hikâyet it- (hikaye etmek, hikaye anlatmak), mesel it- (masal anlatmak), hâmuş (suskun), lâf, lâf ur- (laf vur-), pâk-dil, zikr (zikir), iki dillü ol- (iki dilli ol-), ikrâr eyle- (söyle-), ışk dili (aşk dili), ma'ni (mani)'dir.

Konuşma Becerisi İle İlgili Kelimeler	Konuşma Becerisi İle İlgili Kelimelerin Sayısı	Konuşma Becerisi İle İlgili Kelimeler	Konuşma Becerisi İle İlgili Kelimelerin Sayısı
di-	219	iki dillü ol-	2
söz	172	arz it-	1
söyle-	62	bî-dil	1
beyân	17	dilsüz	1
kelâm	11	ehl-i lisan	1
beyân it-	9	hâmuş	1
dil	8	hikmet sözi	1
ilçi	7	lâf ur-	1
lâf	7	mesel it-	1
ehl-i beyan	4	pâk-dil	1
hoş-dil	3	ışk dili	1
hikâyet it-	2	ikrâr eyle-	1
lisân	2	TOPLAM	538
ma'nî	2		

İskendernâme’de tespit edilen 712 anlama-anlatma becerileri ile ilgili terim/kelime-kelime grubu arasında konuşma becerisi ile ilgili 538 ilgili terim/kelime-kelime grubuna rastlanmıştır. Bu durum İskendernâme’de tespit edilen anlama-anlatma becerileri arasında konuşma becerisiyle ilgili terim/kelime-kelime gruplarının en çok kullanılan beceri olduğu gözlemlenmiştir.

di- fiilinin çekimleri ile oluşturulan kelimelerin diğer kelimelere oranla fark edilebilir ölçüde fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Ahmedî'nin İskendernâme içinde yer alan çeşitli olayları üçüncü kişi ağzından anlatmasının etkisi büyüktür.

"Hızr hâzır dıdidi kim iy ulu
Sözi taklîd-ile didiler kamu" (608)

"Didi Eflâtûn ki söz budur yakîn
Kim beyân itdüñ sen iy dâna-yı dîn" (681)

Beyitlerde konuşma becerisiyle ilgili olarak kullanılan deyimlerin çeşitliliği dikkat çekicidir. 2846. beyitte geçen *İki dillü ol-* deyimini ise günümüzde kullanılan *ikiyüzlü ol-* deyimine benzer anlamı taşımaktadır. TDK Türkçe Sözlükte *ikiyüzlü'nün, özü sözü bir olmayan* olarak karşılık bulmaktadır. *dil-söz* kelimeleri arasındaki bağlantı *iki dilli ol-* deyiminin *özü sözü bir olmayan* anlamını karşılamada daha etkin kılmaktadır.

"Söyleme yalan kim ol erlik degül
İki dillü olma kim dirlik degül " (2846)

İskendernâme’de geçen 290 numaralı beyit, güzel söz söyleme/güzel konuşma becerisine dikkat çekmesi yönünden önemlidir. Güzel sözle karşılıklı konuşmanın gerçekleştirilmesi, bunun sonucunda sanat ehli kişinin ortaya çıkacağına dile getiriliyor oluşu, konuşmanın bir sanat olarak görülmesi, Ahmedî'nin İskendernâme’de konuşma becerisine verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir.

" Pes sözi hoş-lafz-ıla idelüm beyân
K'ola san'at ehli kim olur ayân" (290)

Aşağıdaki beyitte, yeri ve zamanına uygun ve etkileyici söz söyleme üzerinde durulmuş ve söylenen bu sözlerin anlamının kavranmasına dikkat

çekilmiştir. Konuşma becerisiyle ilgili kelimelerin yanı sıra *ma'nîsini key añlaya* (manasını anla-), doğrudan anlamak fiilinin kullanılıyor oluşu da önemlidir. Bunun dışında söylenen sözün manasının anlaşılması için öncelikli olarak işitme ve dinlemenin gerçekleşmesi gerektiğinden dolayı yoldan dinleme becerisine işaret etmektedir.

*"Kim sözi yirlü yirince söyleye
Her sözüñ ma'nîsini key añlaya" (2059)*

Aşağıda gösterilen beyitte, konuşma türlerinden olan topluluk karşısında gerçekleştirilen hikâye etmek/anlatmak ile ilgili kısımlara yer verilmiştir.

*"Bu söz üzre bir hikâyet ideyim
Ehl-i dânişden rivâyet ideyim" (318)*

Altta yer alan beyitte, konuşma becerisi ile ilgili olarak anma, söyleme, sözünü etme anlamlarına gelen *zıkr* (zikir) kelimesinin varlığı konuşma becerisiyle ilgili bir öğeyi belirtmektedir.

*"Her ki anuñ zikri-le urmaya dem
Varlığından yig-durur bî-şekk adem" (696)*

Yazma Becerisi İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Çivi yazısının M.Ö. 4000'li yıllarda Sümerler tarafından icat edilmesiyle (Crawford, 2004) başlayan yazma; duygu, düşünce, bilgi, beceri ve mesajların konuşmadan farklı olarak belirli birtakım düzen ve kurallar dahilinde yazı ile ifade etme, aktarma işidir (Göğüş, 1978, Özbay, 2009, Sever 2000, Demirel 2002). Anlatma becerilerinden olan yazma konuşmadan sonra en çok başvurulan anlatma becerisidir. Yazmak sözle ifade edilenin aksine fikirlerin zaman ve mekândan bağımsızlaşarak ebediyen var olmasını sağlamaktadır. Dünya medeniyetinin oluşmasında, bilimin çoğalarak ilerlemesinde yazmanın rolü büyüktür.

İskendernâme'de bulunan yazma becerisiyle ilgili terimleri araştırdığımız çalışmanın bu bölümünde yazma becerisiyle ilgili toplamda 81 terim/kelime- kelime grubuna rastlanmıştır.

İskendernâme'de yazma terimleri/kelimeleri: yaz-, name yaz- (mektup yaz-), tefrika, defter, mühr ur- (mühür vur-), biti (yazı, mektup), kalem'dir.

Yazma Becerisi İle İlgili Kelimeler	Yazma Becerisi İle İlgili Kelimelerin Sayısı
yaz-	34
kalem	18
name	16
defter	5
name yaz-	2
biti yaz-	1
mühr ur-	1
yazu	1
suret yaz-	1
Kader yaz-	1
tefrika	1
TOPLAM	81

İskendernâme’de geçen 1900 numaralı beyitte, yazma becerisiyle ilgili olarak, yazılı anlatım türlerinden olan *name* (mektup) yazma türüne yer verildiği görülmektedir. Bu durum yazma becerisinin çeşitli türleri ayrıldığı göstermesi bakımından önemlidir.

*“Nâme’yi yazup yüregi itdi cûş
Şol kadar agladı k’andan gitdi hûş” (1900)*

İskendernâme’de yazı yazma becerisiyle ilgili olarak yazı yazma materyalleri adlarının geçtiği beyitlere yer verildiği görülmektedir.

*“Sabr iderem derde ne çâre kılam
Çünkü başuma bunu yazdı kalem” (1871)*

*“Ne siyeh-kâram ki işüm yazmışam
Defterümi kara dîvân yazmışam” (279)*

*“Dörddür edvâr kim ehl-i hisâb
Yazubanuñ itdiler anı kitâb”(2433)*

1871 numaralı beyitte geçen kalem, 279 numaralı beyitte geçen defter, 2433 numaralı beyitte geçen kitâb kelimeleri yazı yazma ile ilgili İskendernâme'de kullanılan materyal adlarına örnek olarak gösterilebilir.

İskendernâme'de geçen yaz- fiili ile birlikte birleşik fiil oluşturup artık yazma fiilinin dışında başka bir fiili karşılayan beyitlerin varlığına rastlanmaktadır.

*"Sûretin yazdurdılar kızıuñ aña
Şöyle kim gören kalur-ıdı taña" (1430)*

Yukarıdaki beyitte, geçen *sûret yazdur-* fiilinde geçen *yazdur-* fiili, *sûret* adıyla birleştikten sonra yazma işlevinden bağımsız olarak yeni bir anlam kazanmıştır. *sûret yazdur-* birleşik fiili artık "resmetmek" fiilinin anlamını karşılamaktadır.

İskendernâme'de geçen yazma becerisiyle ilgili olarak *yaz-* fiili ile kurulan mecazlı söyleyişlerin varlığına rastlanmaktadır.

*"Çünkü yokdur Tañrın hükminden güzer
Râzı ol aña ki yazmışdur kader" (715)*

Yukarıda bulunan beyitte *râzı ol aña ki yazmışdur kader* cümlesindeki *kader yaz-* birleşik fiilindeki *kader* adı ile birleşen *yaz-* fiili soyut bir eylemi, mecazlı bir söyleyişi karşılamaktadır.

İskendernâme'de yazma ile ilgili terim/kelime-kelime grupları arasında eş anlamlı kelimelerin varlığına rastlanmaktadır. Yazma becerisi ile ilgili eş anlamlı kelimelerin varlığı bu becerinin dildeki önemini göstermesi açısından önemlidir.

*"Pes kalem alıban ol gül-şende şâh
Gülşaha bir biti yazdı tolu âh" (1581)*

*"Yazar-iken nâmeyi şâh-ı cihân
Bir gazel yâdına geldi nâ-gehân" (1599)*

1581 numaralı beyitte *mektup yazmak* işini *biti yaz-* birleşik fiilinin karşıladığını görülmektedir. 1599 numaralı beyitte ise *mektup yazmak* işini karşılayan fiilin *nâme yaz-* birleşik fiili olduğunu görülür. Dolayısıyla mektup adını karşılayan *name* ve *biti* adlarının eş anlamlı kelimeler olduğunu söyleyebiliriz.

Anlama Becerileri İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Dilin temel işlevleri arasında insanlar arasında iletişimi sağlama gelmektedir (Özbay, 2009). Bu iletişimi sağlama konusunda anlatma becerileri kadar anlama becerilerinin de önemi büyüktür. Çünkü anlatma ancak anlama gerçekleştiği takdirde önemli olur. Anlama; yazılan ve konuşularak gönderilen mesajın okuma ve dinleme yoluyla alınmasıdır. (Göğüş, 1978) Anlama becerileri okuma ve dinleme alt kategorilerinden oluşmaktadır.

Dinleme Becerisi İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Henüz anne karnundayken dışarıdan gelen seslerin işitilmesiyle başlayan dinleme, bütün hayatı kapsayan bir süreçtir. İşitilene anlamak amacıyla konuşulanları dikkatle takip etme ve bir sonuca varma işi (Göğüş, 1978, Özbay, 2009, Sever, 2000, Çıfci, 2001, Göçer, 2007) olarak tanımlanan dinleme; iletişimin, bilgi almanın, öğrenmenin en temel yollarından biri (Göğüş 1978, Sever 2000) olarak görülmektedir. Araştırmalar insanlarla birlikte olan bir kişinin zamanının %42'sini dinleyerek geçirdiğini göstermektedir (Eneyelopedia of Educational Research 1960'dan aktaran Göğüş 1978).

İskendernâme'de bulunan dinleme becerisiyle ilgili terimleri araştırdığımız çalışmanın bu bölümünde dinleme becerisiyle ilgili toplamda 73 terim/kelime- kelime grubuna rastlanmıştır.

İskendernâme'de yer alan dinleme terimleri/kelimeleri: diñle- (dinle-), işit-, kulag (kulak), kulah dut- (dinle-), kulah aç- (kulak aç-), can kulag-ı-yla kıl- (can kulağıyla dinle-)

Dinleme Becerisi İle İlgili Kelimeler	Dinleme Becerisi İle İlgili Kelimelerin Sayısı
diñle-	7
işit-	52
Kulag	6
kulah dut-	6
kulah aç-	1
can kulag-ı-yla	1
TOPLAM	73

İskendernâme'de geçen dinleme becerisi ile ilgili beyitlerin anlama becerisiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Anlamanın ön koşulu olarak dinleme gösterilmektedir diyebiliriz.

" Ahmedi'nün ger sözün diñleyesin

Çarh esrârın kamu anlayasın" (436)

*"Her ki ayruklar sözini diñleye
Didügin Selmânuñ ol ne añlaya (455)*

436 numaralı beyitte geçen ...sözün diñleyesin/...kamu anlayasın ile 455 numaralı beyitte geçen ...sözünü diñleye/... ol ne añlaya kelime grupları dinleme ve anlama arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

İskendernâme'de dinleme becerisi ile ilgili olarak, dinleme eylemini karşılayan deyimlerin varlığına rastlanmaktadır.

*"Ger kulak tutar-isañ bendin yaña
Şerh idem râzını her remzüñ saña" (898)*

Yukarıdaki beyitte geçen *kulak tut-* birleşik fiili dinleme ile ilgili bir anlamı karşılamaktadır. *kulak tut-* birleşik fiili dinlemek, işitmek istemek (Ata Sözü ve Deyimler Sözlüğü, 2011) anlamına gelen günümüzde hala kullanılan bir deyimdir.

İskendernâme'de dinleme becerisi ile ilgili olan deyimlerin yanı sıra dinleme becerisinin önemini vurgulayan ve günümüzde de kullanılmakta olan deyimlerin varlığına rastlanmaktadır.

*"Sözümü cân kulağı-y-la kıl semâ'
Bu tene cânun dimedin el-vidâ'" (3048)*

Yukarıdaki beyitin birinci dizesinde *can kulağıyla dinlemek* deyimine yer verildiği görülmektedir. Dinleme sürecinin ses ve sözel uyarıcıların işitilmesiyle başladığı, ikinci aşamada uyarıcılara dikkat yoğunlaştırılarak ilgi duyulan ve gerekli olanların seçildiği göz önünde bulundurulduğunda İskendernâme'de geçen bu deyim dikkati dinlenen konu üzerine yoğunlaştırmayı vurguladığını söyleyebiliriz.

İskendernâme'de yer alan dinleme becerisi ile ilgili terim/kelime- kelime gruplarından olan *işit-* fiilinin beyitler oluşturulurken cinaslı uyak olarak kullanıldığı görülmektedir.

*AHMEDİ'nüñ ger sözün işidesin
Kendüzüñe devleti iş idesin (570)*

*Tâ ki ol sözleri sizden işidem
Devletüm arta çün anı iş idem (690)*

*AHMEDİ'nüñ sözün işitmek gerek
Her ne dirse anuñla iş itmek gerek (1089)*

*Didi âh itme anañ işitmesün
Saña baña bir yavuz iş itmesün (1419)*

570, 690, 1089, 1419 numaralı beyitlerdeki *işit-* ile *iş it-* fiillerinin eş sesli olmalarından yararlanarak oluşturulan cinaslı uyakların varlığı görülmektedir. Cinaslı uyakların bir beyit içinde değil birkaç beyit içinde yer alması özellikle dikkat çekicidir.

Okuma Becerisi İle İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bilgiye ulaşmayı sağlayan en önemli yol olan okuma; yazılı, basılı ya da ekranda bulunan harfi/metni görme, tanıma; gördüklerini algılama, anlamlandırma ve anladığını yorumlama (Göğüş, 1978, Güneş, 2000, Sever, 2000, Özbay, 2006, Özdemir, 2011, Şahin, 2011, Akyol, 2012) olarak tanımlanabilir.

İskendernâme'de bulunan okuma becerisiyle ilgili terimleri araştırdığımız çalışmanın bu bölümünde okuma becerisiyle ilgili toplamda 20 terim/kelime- kelime grubuna rastlanmıştır.

İskendernâme'de okuma terimleri/kelimeleri: *ohı-* (oku-), *ayet*, *kitâb*'dir.

Okuma Becerisi İle İlgili Kelimeler	Okuma Becerisi İle İlgili Kelimelerin Sayısı
<i>ohı-</i>	8
<i>ayet</i>	4
<i>kitâb</i>	8
TOPLAM	20

İskendernâme'de geçen okuma becerisi ile ilgili terim/kelime-kelime gruplarının bulunduğu beyitleri incelediğimiz zaman sayı bakımından diğer becerilere göre oldukça az olduğu görülmektedir.

Aşağıda yer alan okuma becerisi ile ilgili beyitlerde *ohı-* fiilinin farklı anlamları kast edecek şekilde yer aldığı görülmektedir.

*"İRte gice elhamdülillâh vâsfum
Ohram çün kul hüvallahü ahad" (1662)*

"Nâmeyi çünkim ohudı kıldı âh
Kişverinden yana döndi râst-râh"(1673)

1662 ve 1673 numaralı beyitlerde oku- fiilinin varlığı, iki beyitte de farklı anlamlarda kullanılmıştır. 1662 numaralı beyitte *Ohuram çün kul hüvallahü ahad* dizesindeki "Allah'ın varlığı ve birliği için okurum" denilerek dua okumak kastedilmekte, 1673 numaralı beyitte *Nâmeyi çünkim ohudı kıldı âh* dizesinde ise "mektup okumak"tan bahsedilmektedir. Dua okumanın yazılı bir metin üzerinden değil, zihinden yapılan bir eylem olduğu için konuşma becerisiyle ilgisinin daha üst derecede olduğunu söyleyebiliriz.

İskendernâme'de okuma becerisi ile ilgili olarak yer alan *kitâb* kelimesi ise çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'in kast edildiği görülmektedir.

"İtmese hikmet sözi cânâ eser
Ne Kitâb ine-y-di gökden ne haber" (2181)

"İtd'ana vahy ü viribidi Kitâb
Nedür öğretti hatâ-y-ıla savâb" (2339)

"Geldi bunlara Resûl ü hem Kitâb
Kim hatâyı koyup ideler savâb" (2345)

2181, 2339, 2345 numaralı beyitlerde geçen *kitâb* kelimesi Kur'an-ı Kerim'in yerine kullanılarak ad aktarması görevini üstlenmiştir.

İskendernâme'nin İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6,7,8. Sınıflar)'ndaki Kazanımlar Açısından Yeri

Milli Eğitim Bakanlığı'nun 2006 yılında yayımlanmış İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6,7,8. Sınıflar)'ndaki kazanımların; öğretim sürecinde öğrencilerin edinecekleri bilgi, beceri ve alışkanlıkları kapsadığı belirtilmektedir. Kazanımların Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki dağılımı ise şu şekildedir: İlköğretim 6-8. Sınıflar için Türkçe dersinde konuşma becerisiyle ilgili 42 kazanım, yazma becerisiyle ilgili 46 kazanım, dinleme becerisiyle ilgili 42 kazanım, okuma becerisiyle ilgili 51 kazanım olmak üzere toplam 181 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımların İskendernâme'deki beyitlerde konuşma, yazma, dinleme, okuma alanlarında tespit edilen terim, kelime/kelime grubu

unsurlarıyla ilişkisi incelendiğinde bazı beyitlerin kazanımlarla benzer amaçlar taşıdığını söyleyebiliriz.

İskendernâme’de geçen konuşma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubunu içeren beyitlerden 290 numaralı beyit;

*“Pes sözi hoş-lafz-ıla_idelüm beyân
K’ola san’at ehli kim olur ayân”*

Güzel sözle karşılıklı konuşmanın gerçekleştirilmesi, bunun sonucunda sanat ehli kişinin ortaya çıkacağına dile getirildiği bu beyitte Türkçe Öğretim Programında yer alan konuşma becerisiyle ilgili “konuşmaya uygun ifadelerle başlar”, “bulunduğu ortama uygun bir konuşma tutumu geliştirir” ve “konuşmasında nezaket kurallarını uyar” kazanımlarını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

İskendernâme’de geçen yazma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubunu içeren beyitlerden 1900 numaralı beyit;

*“Nâmeyi yazup yüregi itdi cûş
Şol kadar ağladı k’andan gitdi hûş”*

Yazılı anlatım türlerinden mektup yazma türünün yer aldığı bu beyitte, Türkçe Öğretim Programında yer alan yazma becerisi ile ilgili “yazısını bir ana fikir etrafında planlar”, “yazısına konunun ve türün özelliğine uygun bir giriş yapar”, “yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar”, “yazma yöntem ve becerilerini kullanır”, “duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak ifade eder” kazanımlarının mektup yazma eylemini gerçekleştirmek için gerekli olan kazanımlar olduğu görülmektedir.

Dinleme becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubunu içeren beyitlerden; 3460 numaralı beyit;

*“AHMEDÎ sözini her kim dinleye
Dünyî vü ukbîde işin añlaya”*

Ahmedi'nin sözünü dinleyenin dünya ve ahrete dair yapması gerekenleri anlayacağından bahsedildiği bu beyitte dinlemenin anlama ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Dinlenenin anlaşılması durumunda; Türkçe Öğretim Programında yer alan "dinlediklerinin-izlediklerinin konusunu belirler", "dinlediklerinin-izlediklerinin ana fikrini-ana duygusunu belirler", "dinlediklerindeki-izlediklerindeki yardımcı fikirleri-duyguları belirler",

"dinlediklerinde-izlediklerinde sebep-sonuç ilişkilerini belirler",
"dinlediklerinde-izlediklerinde amaç-sonuç ilişkilerini belirler",
"dinlediklerindeki-izlediklerindeki örtülü anlamları bulur" kazanımlarının gerçekleşmesi beklenmektedir.

İskendernâme'nin mesnevi nazım biçimiyle yazılmış bir şiir oluşu Türkçe Öğretim Programında yer alan "şiir dilinin farklılığını ayırt eder." ve "şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder." kazanımlarını destekler niteliktedir.

İskendernâme'de yer alan okuma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubundan 20 beyit bulunmaktadır. Bu sayı diğer beceri alanlarına göre oldukça azdır. Okuma becerisiyle ilgili bu terim/kelime grubunun az oluşu Türkçe Öğretim Programındaki okuma becerisi ile ilgili kazanımları destekleme durumunu da etkilemektedir.

İskendernâme'de yer alan okuma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubunu içeren beyitlerden 1844 numaralı beyit;

*"Fasl fasl ol nâmeyi min-küllü bâb
Ohuyiban yazdı ol demde cevâb"*

Mektubun bölüm bölüm okunması ve cevap verilmesi anlamına ulaşıldığı bu beyitin İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programlarında (MEB, 2006) yer alan "metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.", "metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler", "metnin konusunu belirler." kazanımlarını destekler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

İskendernâme'nin ilk 4000 beyiti ile İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programında (MEB, 2006) yer alan kazanımların ilişkisi incelendiğinde konuşma becerisiyle ilgili 3, yazma becerisiyle ilgili 5, dinleme becerisiyle ilgili 6 ve okuma becerisiyle ilgili 3 kazanım olmak üzere toplamda 17 beyitin Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programlarında yer alan kazanımlarla paralel olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

İskendernâme'nin ilk 4000 beyiti incelendiğinde dört temel dil becerisiyle ilgili beyitler tespit edilmiştir. Anlama (okuma-dinleme) ve anlatma (konuşma-yazma) becerilerine ait terim, kelime/kelime gruplarından okuma, dinleme, konuşma ve yazma grubuna ait toplam 712 beyite rastlanmıştır. Bu beyitlerde okuma becerisiyle ilgili 20, dinleme

becerisiyle ilgili 73, konuşma becerisiyle ilgili 538, yazma becerisiyle ilgili 81 terim/kelime-kelime grubunun yer aldığı belirlenmiştir. Bu durumda en çok kullanılan terim/kelime-kelime grubunun konuşma becerisiyle ilgili olduğu, konuşma becerisini sırasıyla yazma, dinleme ve son olarak okuma becerisiyle ilgili terim/kelime-kelime gruplarının takip ettiği görülmüştür.

İskendernâme’de konuşma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime gruplarının yer aldığı beyitleri incelediğimizde güzel söz söyleme/güzel konuşma becerisine dikkat çeken beyitlere rastlanmış, güzel konuşmanın bir sanat olduğundan söz edilmiştir. Güzel konuşmanın yanında etkileyici söz söyleme üzerinde de durulduğu görülmüştür. Beyitlerdeki *hikâyet it-* fiili bir hikâye/kıssa anlatılması ile topluluk karşısında konuşmaya örnek olarak gösterilebilir.

İskendernâme’de yazma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime gruplarının yer aldığı beyitleri incelediğimizde yazılı anlatım türlerinden olan *name* (mektup) yazma türüne yer verildiği görülmektedir. Bu durum yazma becerisinin çeşitli türleri ayrıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Beyitlerde, kitap, kalem, defter, varak (kağıt yaprağı) gibi yazı yazma materyallerinin adlarının sık sık kullanılması yazı yazmanın düzenli bir eylem olduğu yönünde değerlendirilebilir. Yazma becerisiyle ilgili eş anlamlı kelimelerin varlığı bu becerinin gelişme düzeyi hakkında bilgi vericidir.

İskendernâme’de dinleme becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime gruplarının yer aldığı beyitleri incelediğimizde dinleme becerisi ile ilgili beyitlerin anlama becerisiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Anlamanın ön koşulu olarak dinleme gösterildiği beyitler görülmektedir. Dinleme becerisi ile ilgili olarak, dinleme eylemini karşılayan deyimlerin varlığına rastlanmaktadır. Beyitlerde dinleme becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grupları arasında cinaslı uyağa başvurularak oluşturulan beyitlerin sıklığı dikkat çekmektedir.

İskendernâme’de okuma becerisiyle ilgili terim/kelime-kelime gruplarının bulunduğu beyitlerin sayı bakımından diğer becerilere göre oldukça az olduğu görülmektedir. Okuma becerisi beyitlerde *oku-* fiilinin farklı anlamları kast edecek şekilde yer almıştır. Bunun dışında okuma becerisi ile ilgili olarak yer alan *kitâb* kelimesi ise çoğunlukla Kur'an-ı Kerim’i kast edecek şekilde ad aktarması göreviyle kullanılmıştır.

İskendernâme’nin İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programında yer alan kazanımlarla olan ilişkisini incelediğimiz zaman ise konuşma becerisiyle ilgili “konuşmaya uygun ifadelerle başlar”, “bulduğu ortama uygun bir konuşma tutumu geliştirir” ve “konuşmasında nezaket kurallarını uyar” kazanımlarını destekler

niteliktedir. Türkçe Öğretim Programında yer alan yazma becerisiyle ilgili “yazısını bir ana fikir etrafında planlar.”, “yazısına konunun ve türün özelliğine uygun bir giriş yapar”, “yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar”, “yazma yöntem ve becerilerini kullanır”, “duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak ifade eder” kazanımları ile ilişkili beyitler bulunmaktadır. Türkçe Öğretim Programında yer alan dinleme becerisi ile ilgili dinlediklerinin-izlediklerinin konusunu belirler”, “dinlediklerinin-izlediklerinin ana fikrini-ana duygusunu belirler”, “dinlediklerindeki-izlediklerindeki yardımcı fikirleri-duyguları belirler”, “dinlediklerinde-izlediklerinde sebep-sonuç ilişkilerini belirler”, “dinlediklerinde-izlediklerinde amaç-sonuç ilişkilerini belirler”, “dinlediklerindeki-izlediklerindeki örtülü anlamları bulur”, “şiir dilinin farklılığını ayırt eder.” ve “şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.” kazanımlarını destekler nitelikte beyitlere rastlanmaktadır. İskendernâme’de yer alan okuma becerisiyle ilgili terim, kelime/kelime grubunu içeren beyitlerden Türkçe Öğretim Programında yer alan, “metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır”, “metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler”, “metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler” kazanımlarıyla ilgili beyitlerin varlığı görülmektedir. Buradan hareketle, İskendernâme’nin ilk dört bin beyitinde konuşma becerisiyle ilgili 3, yazma becerisiyle ilgili 5, dinleme becerisiyle ilgili 6 ve okuma becerisiyle ilgili 3 kazanım olmak üzere toplamda 17 kazanımın Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programlarında yer alan kazanımlarla paralel olduğunu görülmektedir.

İskendernâme’nin incelenen ilk dört bin beyitinde dört temel dil becerisiyle ilgili terim, kelime ve kelime grubunun varlığına rastlanmakta ve bu becerilerin sahip olması gereken özellikleri destekler nitelikte beyitlerin olduğu görülmektedir. Bu durum, günümüzde ve günümüzden yaklaşık 600 yıl önce de dil becerilerinde üzerinde durulan konuların benzerliğini göstermektedir. Bunun yanında, İskendernâme’deki beyitlerde dört temel dil becerisiyle ilgili unsurların İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8.Sınıflar) Öğretim Programındaki kazanımlarla ilişkisi, günümüzün düzenli bir sistem halini alan örgün eğitiminin özelliklerinin 600 yıl önce yazılan bir eserde bulunması açısından önemlidir. Bu yönüyle İskendernâme’nin sadeleştirilme, basitleştirilme gibi yöntemlerle kontrollü metin haline getirilerek okullarda okutulmasında hem temel dil becerilerinin desteklenmesi hem de geleneğin içerisindeki temel değerlerin günümüze taşınması bakımından yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. *Ahmedi-İskendernâme*. Erişim: 20.12.2012.
ekitap.kulturturizm.gov.tr/.../ahmediİskendernâmeyasarakdogan.pdf
- Bağcı, S. (1989). *Minyatürlü Ahmedi İskendernâmeleri: İkonografik bir deneme*.
(Yayımlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Ankara.
- Bölükbaşı, F. (2007). *Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Lisans Yayınları
- Calp, M. (2005). *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*. Konya: Eğitim
Kitap Evi.
- Crawford, H. (2004). *Sümer ve Sümerler*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Çıfci, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon
Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 165-177.
- Demirbilek, S. (2000). *Ahmedi`Nin İskendernâme Adlı Eseri Üzerinde
İnceleme (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi) Metnin
Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
Trakya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Demirel, Ö. (1999). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A
Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2002). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Göçer, A. (2007). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Öğretimi*.
Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı. Erişim:
20.12.2012. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?program2.aspx?islem=1&kno=158>.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın
Dağıtım.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F., Sever, S. (1998). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin
Yayıncılık.
- Özbay, M. (2009). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Temizel, A. (2003). Ahmedî'nin Bedâ'î' u's-Sihr fî Sanâ'î'ş-Şî'r adlı
eserindeki Türkçe ve Farsça Şiirleri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü-Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, , 89-105, DOI:
1300-5766.
- Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yayınları.
- Atasözü ve Deyimler Sözlüğü. (2011). Ankara: TDK Yayınları.
- Türkdoğan, M., G. (2010).Siyasetnâmeler ve Bir Siyasetnâme Örneği
Olarak Ahmedî'nin İskendernâme'si. *Uluslar arası Sosyala
Araştırmalar Dergisi*, 3, 418-430.

- Ünver, İ. (1983). *Ahmedi-İskendernâme*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yangın, B. (1999). *İkögretimde Türkçe Öğretimi Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı Modül 4*. Ankara: Meb Yayınları